

УДК (477)«1581»

Владислав Безпалько*

ФАЛЬШУВАННЯ ПЕЧАТОК ТА ДОКУМЕНТІВ У ЛУЦЬКОМУ ПОВІТІ 1581 РОКУ

У статті подаються тексти документів, які розкривають справу підробки боргових записів та печаток, як одну із особливостей боротьби між шляхетськими родинами на Волині останньої чверті XVI ст.

In this article documents are gathered that enlight the law proceeding devoted to falsification of debt letters and seals as one of particularities of fighting between gentle families in Volyn during last quarter of 16th century.

Останні роки, з виходом у світ ряду досліджень, які стосуються геральдики та сфрагістики шляхетських родів Волині XVI–XVII століть,¹ поживавився інтерес до таких історичних дисциплін. Ця публікація має на меті залучити до наукового обігу нові документи, що ілюструють особливості використання печаток шляхтою. Документи записані у луцькі гродські книги, пов'язані між собою веденням судової справи.

Перший документ розкриває суть справи, з приводу якої ведеться судове засідання. Пан Матфій Малинський через довірену особу у позові стверджує, що пан Василь Жоравницький винен йому значні суми грошей. На доказ таких претензій у суді демонструються два записи із борговими забор'язаннями останнього. Пан Василь Красенський, який представляв у суді сторону відповідача, піддав сумніву справжність цих документів. Мотивацією для цього була підозра у нелегітимності прикладених до листів печаток свідків позики грошей.

Другий документ ілюструє початок слідчих дій по справі фальшивих листів. Був опитаний пан Гнівош Хоболтовський, як один з уявних завірительів підробної позики. Він засвідчив, що Матфій Малинський скористався його перстнем-печаткою для скріплення деяких документів, зміст яких йому невідомий.

У **третьому** документі возним були зафіксовані свідчення ряду осіб. Бурмистр і радці м. Луцька дали свідчення про захоплення Малинськими луцького в'їтвіства². Воно стало слабо контрольованим Жоравницькими після смерті луцького старости Олександра Жоравницького у жовтні 1580 року³ і від'їздом до театру бойових дій Лівонської війни його сина Василя⁴. Ясько Андросович, крім

* **Безпалько Владислав** – науковий співробітник відділу історичних пам'яток Національного науково-дослідного інституту українознавства МОН України.

того, засвідчив, що писав за вказівкою Матфія Малинського боргові зобов'язання Жоравницького на означені суми.

Найцікавішим, на наш погляд, є опитування золотаря Блашка. Щоб вільно отримати його свідчення, возний із свідками-шляхтичами були заздалегідь сховані у запічку. Блашко розповів, що пан Малинський, запросивши його (з проханням узяти інструмент – «железца для резанья») до себе у масток, спонукав виготовити фальшиві печатки. Варто відзначити професійний рівень ювеліра, який за відбитками чотирьох печаток на документі легко вирізав копії-підробки. Згідно поборового реєстру 1583 року в Луцьку було три золотарі⁵, проте саме Блашку надавали перевагу при замовленні печаток. Це не єдиний випадок, коли луцькі ювеліри фігурували у справах про підробки. Так, 1568 року разом зі спільником був ув'язнений золотар, який підробляв монети⁶.

Статут Великого князівства Литовського 1566 року передбачав суворе покарання за підробку документів (Розділ 1, Артикул 12). У випадку доведення факту фальшування винного чекала смертна кара⁷.

Цінним з точки зору геральдики та сфрагістики є описання ювеліром зображень на печатках, які він підробив. Відчувається його певна обізнаність із шляхетською геральдикою. Блашко називає герб «Топор», герб «Корчак» (три вруби). Останній, ймовірно, був на печатці пана Михайла Загоровського⁸, який фігурує серед свідків фальшивих боргових записів. Зі свідчень золотаря також дізнаємося, що у князя Кирика Ружинського зображення на печатці було подібним до печатки його сестри (ім'я невідоме), ймовірно, різниця була лише в ініціалах.

Публікація документів здійснюється згідно з дипломатично-критичним методом, розробленим В. Німчуком⁹, із деякими змінами.

¹ Алфьоров О., Однороженко О. Українські особові печатки XV–XVII ст. за матеріалами київських архівосховищ. – Харків, 2008; Однороженко О. Князівська геральдика Волині середини XIV–XVIII ст. – Харків, 2008.

² На початку вересня 1581 року луцькі бурмистр і радці скаржаться на пані Михайлову Слову Малинську, що вона, всупереч права, поставила лантвойтом Якуба Климашовського, і на протиправні дії та зловживання останнього: Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі – ЦДАУК). – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 25. – Арк. 48–50 зв.; 88–93 зв.

³ Помер в ніч з 18 на 19 жовтня: ЦДАУК. – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 22. – Арк. 497; *Urządnicy wołyńscy XIV–XVIII wieku*. Spisy. – Kórnik, 1994. – S. 97.

⁴ У зв'язку з цією справою 21 грудня 1581 року до луцьких гродських книг був вписаний королівський лист, який звільняв Василя Жоравницького від будь-якого судового переслідування, поки він знаходиться на війні: ЦДАУК. – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 24. – Арк. 211 зв. – 212 зв.

⁵ *Źródła dziejowe*. – Т. XIX. – Warszawa, 1889. – S. 111.

⁶ *Lietuvos Metrika*. Knyga Nr. 531 (1567–1569): *Viešųjų reikalų knyga 9 / Parengė L. Anužytė ir A. Baliulis*. – Vilnius, 2001. – S. 126.

⁷ Статути Великого князівства Литовського (У 3-х томах). – Т. II. – Статут Великого Князівства Литовського 1566 року. – Одеса, 2003. – С. 54.

⁸ Алфьоров О., Однороженко О. Українські особові печатки XV–XVII ст... – С. 58.

⁹ Німчук В. Правила видання пам'яток, писаних українською мовою та церковнослов'янською української редакції. – Частина 1. Проект. – Київ, 1995. – С. 24–30.

ПУБЛІКАЦІЯ ДОКУМЕНТІВ

ЦДДАУК. – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 25.

№ 1. 1581, грудня 20. Луцьк. Розгляд справи про боргові записи пана Василя Жоравницького пану Матфію Малинському.

[Арк. 430]

Справа пана Жоравницького | с п(а)ном Матфієм Малинським |

Рокѡ А Ф ПА м(е)с(я)ца декабра К дня |

На рокох сѡдовых кгородских ѡт дня четвертогонадцат | м(е)с(я)ца декабра зачатых. Передо мною, Станиславом | Петровским, подстаростим, а Ѡстафъемъ | Малинским, судею, вриадниками кгородскими | луцкими. Кгды ѡмоцованый ѡт пана Матфея | Малинского ЕАкуб Климашевский, положивши | перед нами, судом, ѡ права позов ѡт пана Матфея | Малинского по пана Василя Жоравницького, | ротмистра его королевское м(и)л(о)сти, старостича | луцкого, писанный, просил, абы был позов | читан. В котором позве так есть ѡписано. | Ижь, дей, менованый пан старостич луцкий | пану Малинскому на двоухъ записех, на ѡдномъ | двесте деветдесят, а на дрѡгом двесте семдесят | таларов старых винен быти мел. И того, дей, | пану Малинскому и до сего часу не заплатил, | што ширей есть на позве ѡписано. А, по | вычитаню позву, тотъ же звыш менованый | ѡмоцованый перед судом положил два запи|сы на таковую двесте деветдесять | и двесте семдесят таларов старыхъ | под печатьми кн(я)зя Кирика Рѡжинског(о), | пана Михайла Загоровского и пана | Гневоша Костюшковича Хоболтовског(о). || [Арк. 430 зв.] И просил, абы суд водлуг тых записов и ѡб|вязков на пану старостичу и на ймену Григоро|вичахъ сказъ ѡчинил.

То пак, тут же стоачи | ѡ судѡ, пан Василей Красенский, секретар его королевское м(и)л(о)сти, просиль ѡ слуханье, | абы ся до тоє sprawy именем сестренца | своего, пана старостича луцкого, примовил, | чого ему суд позволил. И повѣдил тыми словы: | «Ижь, дей, я, с кильком приателей своихъ, | а меновите кн(я)земъ Матушом Вороницким | а паном Николаєм Гулевичом, которые, дей, тутъ жо зо мною перед в(ашей) м(и)л(остю) ѡ судѡ | стоять, маючи ѡ том ведомость, | ижь пан Матфей Малинский давно ся | с тым ѡголосил, јако бы мел мети | на записехъ сумѡ немалую на панѡ | старостичу луцкомъ, не занехали. Есмо мы ѡ томъ до войска пану старо|стичеви дати знати, ѡт которого | јако, дей, мы ведаємо такую ж ведомост | в той справе, и ѡт пана старостича ма|ємо, ижь, дей, пан старостич таковых | записов на таковую сѡму, јакую, дей, | тутъ на тыхъ записех ѡ судѡ показует, | никгды панѡ Малинскому не давал. | Ѡдно, дей, кгды пан Матфей Малинский, | уехавши ѡ ротѡ пана старости|човѡ, при панѡ старостичѡ,

яко || [Арк. 431] ротмистрѣ своемѣ, мешкивал, и при|ставство в мѣсте его м(и)л(о)сти князя | бискупа луцкого, в Торьчине, на дванад|цать коней почтѣ мел, и стацый | з ыменей зацныхъ людей на почоть | свой браль. И кгда, дей, будѣчи потребен | пан старостич грошей, и ѣ кого ѡныхъ | ведаючи, просил п(а)на Малинского, | абы емѣ гроши позычити зъєдналь. | И дла того, дей, ему, яко ведаемо, | трохъ мамърамовъ звериль. Потом, | дей, пань Матьфей Малинский, кгда | ся вжо рота рѣшила с Торчина, | ѡбезъпечивши ротмистра своего, | зъ роты прочь выехалъ, а мамъ|рамы, дей, тые три пана | старостичовы при немъ | ся ѡстали. Чого, дей, пань | старостичъ пану Малин|скому не замолчати и часу своего | ѡ то мовити ѡмѣти бѣдетъ». | И, присмотрившиса добре пан | Василей Красенский печатемъ | ѣ тыхъ листовъ, мѣнѣючи ихъ быти неслѣшными. || [Арк. 431 зв.] А ведаючи, дей, тутъ, ѣ Луцкѣ, ѡ ѡдном | печатнику, панѣ Гневошу Костю|шкевичу Хоболтовскомъ, просил | насъ ѡ возного ку пытаю, если | же коли до листу албо до якихъ | мамърамовъ за прозбою пана | старостичовою печат свою пан | Костюшковичъ ѡ який долгъ | ѡт пана старостича пану Малин|скому винный прикладал. Кгда, дей, | право посполитое ѣчить, ижъ, | за ѡчевистою прозбою а ведаючи, | што, дей, в листе або записе будетъ | написано, печатник печат свою прикладати, а ѡный запис на вриде вызнан быти мает. |

А так мы на тую справу звыш менованую | пану Василю Красенскому в той справе п(а)на | старостичовой з мѣстца своег(о) придали | возного повету Луцкого п(а)на Михайла | Гуляльницкого. А тое ѡповедане п(а)на | Василя Красенского, секретара его королев|ское млсти, до книг кгородских луцкихъ | записати казал.

ЦДДАУК. – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 25.

№ 2. 1581, грудня 20. Луцк. Визнання возного Луцкого повіту Яцька Гуляльницького про опитування пана Гнівоша Костюшковича Хоболтовського з приводу використання його печатки.

[Арк. 433 зв.]

Справа ег(о) м(и)л(ости) п(а)н(а) Василя | Жоравницког(о), ротмистра к(о)р(ол)ев(ское) м(и)л(ости) |

Року А Ф ПА м(еся)ца декабра К дня |

Передо мною, Станиславомъ Петровскимъ, под|старостымъ лѣцкимъ, ѡт его велможное | м(и)л(о)сти пана Александра Пронского, столни|ка Великого князства Литовского, старо|сты луцкого.

Ставши ѡчевисто в замкѣ | Лѣцкомъ, возный поветѣ Луцкого Яцко Гулал|ницкий, кѣ записованью до книг созналъ | тыми словы: ижъ, дей, сего дня в середѣ, даты | вышей писаное, маючи я при собе двохъ шлях|тичов, Михайла Ясеновского а Войтеха Саспов|ского, былъ есми на справи его м(и)л(о)сти пана | Василья Жоравницкого, ротмистра ко|роля его м(и)л(о)сти, за ѡчевистымъ

приданем | владовымъ при пану Николаю Гулевичу. | Который передо мною пыталъ пана Гневоша || [Арк. 434] Костюшковича в замку ѡколнемъ Луцкомъ, перед | дворомъ пана Кирдѣвымъ: «Если бы клалъ до | каких листовъ записовъ або мамърамовъ | пана ротмистровых печать, которые бы | пану Матфею Малинскому давать мель? | Онъ повелит пану Гулевичу: «Ижъ, дей, на при|ежчалъ до него грошей брати жолнѣрских, | теды он ѓ мене сыгнетъ взавши, в себе | на палцѣ держалъ и припечатовалъ мам|рамы и листы писаные». Панъ Миколай | повелит: «Ижъ, дей, в(аша) м(и)л(ость) ведалъ бы, до яких | листовъ печати класти мѣль?» Он по|велитъ: «Иж, дей, на не ведаю, на што он печат|овалъ».

А такъ, на тое ѡчевистое сознане | возного до книг кгородских лѣцкихъ запи|сати казалъ.

ЦДДАУК. – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 25.

№3. 1581, грудня 23. Луцьк. Визнання возного Луцького повіту Матиса Славогорського про опитування: бурмістра і радців м. Луцька з приводу захоплення луцького вїтївства; Яська Івановича Андросовича з приводу написання підробних боргових листів; золотаря Блашка з приводу підробки печаток.

[Арк. 448]

Справа п(а)на Василя Жорав|ницког(о) с п(а)ном Матфеєм Малинским

Року А Ф ПА м(е)с(я)ца декабра КГ дня

Передо мною, Петром Мложевским, писаром | кгородскимъ луцкимъ, будѣчим на мѣстцѣ | п(а)на Станислава Петровского, подста|ростего луцкого, ѡт его вельможное | милости пана Александра Пронского, | столника Великого князства Литовско|го, старосты луцкого. А при мнѣ на тот | час были люди зацные ихъ м(и)л(о)сти пан | Василей Гулевич, войский володимѣрский, пан | ІАрошь Семашко, пан Ѡедор Зморовский, | пан ІАн Завадский, а пан Матей Спенковский. |

Ставши ѡчевисто на вриде кгородскомъ | луцкомъ, возный повету Луцкого Матыс | Славогурский ку записованю до книг ври|дových тыми словы вызнал. Иж, будѣчи, | дей, на за прозбою п(а)на Василя Красенско|го а п(а)на Николая Гулевича приданым | на справу его м(и)л(о)сти п(а)на Василя Жорав|ницког(о), ротмистра его кролевской м(и)л(о)сти, | старостича луцкого, зъ стороны за|писов, до которых, дей, пан Матфей Малинский | позвал п(а)на старостича до вридѣ | кгородского, менуючи на нем мети долгу | сумы немалое, такъ же, дей, теж и з сто|роны войтовства луцкого, которое, дей, || [Арк. 448 зв.] теж пан Матфей Малинский такъ голосить, | яко бы мел ѓ колконадцати тисечы | золотых заставою держати. А так, | маючи на при себе шляхту Стани|слава Кгадомского, Юрия Есеневского, дня | ѓчорашнего, ѓ четвергъ, м(е)с(я)ца декабра | двадцать першого дня то есть.

Был ес|ми там, кгда лантьвойтъ и радцы | на мѣстцу своемъ ѳрядовомъ, ѳ ратушу, в мѣ|сте Луцкомъ засели. Их м(и)л(о)сть пань | Василий Красѣнский и пан Миколай Гулевичъ | при мнѣ, возномъ, и шляхте звышъ поменѣ|ной лантьвойта, бурмистра и радецъ мѣста | Луцкого пытали: «Мають ли ѳ томъ ведомостъ | якую, ижъ бы коли панъ старостичъ луцкий | мелъ войтовство луцкое пану Матфею Малинскому въ якоѣ сумѣ заставовати и | ему тоѣ ѳрядовнѣ в держанѣ подати, | а вамъ, паномъ радцомъ и мешаномъ, послушенъ|ство ему, яко войту, водлугъ права и обы|чаю звыклого чинити ѳказалъ?» То пакъ, | дей, лантьвойтъ, бурмистръ и радцы пану | Василию и п(а)ну Гулевичу таковыѣ на то | ѳтказъ ѳчинили: «Мы, дей, теперъ, яко блудные ѳвцы безъ пастуха, не ведаемъ, || [Арк. 449] хто ѳ насъ теперъ войтомъ. А такаа дей | колатна почаласѣ еще передъ светымъ | Семѣномъ, ярмаркомъ луцкимъ. И коли, | дей, панъ старостичъ луцкий на войну ехалъ, | ѳоставилъ, дей, намъ лантьвойтомъ служе|бника своего Гроша. А потомъ, дей, не ве|даемо, хто Гакубу Климашовскому | лантвойство луцкое порѳчилъ. Которого | кгда пытали есмо: хто бы ему | тоѣ поручилъ? Онъ, дей, повѣдилъ, ижъ пани | Михайловаа Малинскаа. Мы, дей, зѳбравшися, до панѣ Малиньской | ходили, котораа в замку Луцкомъ | ѳ подворю своемъ на тотъ часъ была, пы|талиса и еѣ милости: если бы порѳчила Гакубу Климашовскому ла|нтвойство луцкое? Еѣ м(и)л(о)сть ѳтказала намъ, ижъ ѳ томъ ничого не ве|даеть. А мы, дей, бурмистръ и ра|дцы, яко ѳ жадной заставѣ вой|товства луцкого ѳтъ п(а)на ста|ростича луцкого пану Матфею | Малинскому ничого не ведаемъ, | такъ и панъ старостичъ, яко войтъ || [Арк. 449 зв.] нашъ дедичный, жадного по|слушенъства намъ пану Мали|нскому никгда чинити не вка|зывалъ. ѳдно тоѣ бачимо, ижъ ѳтъ п(а)на Матфея | Малинског(о) Гакубъ Климашовский ѳ насъ те|перъ лантвойтомъ быти повѣдаетъ се. А те|перъ, дей, дна нинѣшняго, тоѣ насъ дохо|дилъ, яко бы вже инший войтъ панъ ѳстафей | Малинский, судья городский луцкий, ѳ насъ бы|ти мелъ. Што пакъ далѣй будетъ, не ве|даемъ».

А потомъ, дей, вызвавши з ратуша, панъ Василъ Красѣнский и панъ Миколай Гулевичъ, Гаска Ивановича Андро|совича, при мнѣ, возномъ, и шляхтою звышъ | менованую пыталъ: «Гаска если писалъ | jakie листы ѳ який долгъ на пану | старостичу пану Матфею Малинско|му?» Онъ ѳтказалъ: «Ижъ, дей, есми писалъ на | двоухъ мамрамехъ листы на пана ста|ростича п(а)ну Матфею Малинскому, | за росказанемъ его, ѳдинъ на двестѣ | девѣтьдѣсѣать, а дрѳгий на две|сте семъдѣсѣать таларовъ старыхъ, и иншихъ листовъ килка на мемрамехъ». || [Арк. 450]

А потомъ, ѳтътоль, кгда есмо при|шли до господы пана Василя Кра|сѣнскаго, за Глускомъ, в домъ Бугаковский, ѳтътолъ панъ Василей Красѣн|ский и панъ Миколай Гулевичъ посла|ли по злотара луцкого, по Блашка, | заложивши причину, ижъ бы ему | дати мели што робити. И кгда | вжо злотаръ приходиль ку то|му дому, нишь то дейъ сторожа | была, в томъ часѣ панъ Василей Кра|сѣнский и панъ Миколай Гулевичъ менѣ, | возного, и шляхту ѳ светлицы | в запечу ѳтаивши, з менованы|мъ Блашкомъ злотаремъ при мнѣ | перъвей ѳколо работы, если бы | хотель серебромъ радъ ѳпра|вити, з нимъ розмовляли. А по | долгой розьмовѣ,

почали золота|ра пытати тыми словы: «Перестерегъ, дей, насъ одинъ приатель, яко бы-с ты, Блашкы, мель печати пану Матфею Малиньскому якие || [Арк. 450 зв.] резати». Блашко, стоячи до|бровольне, самъ тыми словы | поведиль, иж: «Тыхъ недавьны|хъ часовъ, неделъ тому килька, | панъ Матфеѣй Малиньскій присла|лъ по мене до Луцка, просечи и ро|сказвючи мне, абыхъ на до него | до Борблина, имена его, был, а з собою | железца дла резали ему печатей|ъ вzialь. И кгда, дей, есми до | него тамо приехал, вказавши мне | листь писаный с чотырма печат|ми запечатаный. Таковыє пе|чати, жебы се ничимъ не от|мениль, казал ми вырезати. | Кгда-м се ему с того вымавлал, | он ме до того примусил, же-м ему | таковых, яко на листе были, | печати чотыри вырезал. Што-м | вчинил, бо-м и первей того ему | две печати, помню одну то|пор вырезал, а дрвоє не помню». | Потомъ его пытали: «Помни|ш ли, якие а чие бы то печати || [Арк. 451] в листу того были?» Блашко пове|дил: «Паметаю две печати были, | три врубы на одной, зъ гелму три | пере струсихъ, третєа знаю | се гораздъ, кн(я)зя Кирика Ружинског(о), | бо-мъ недавно сестре его на | сыгнете такую печать резал, | четвертое не паметаю | гораздъ». И, взявши перо, на|писаль Блашко рдкою своею | на цедулце печат князя Ржи|ньского и другую, которое по|ведил, иж не могъ вспамятати | гораздъ, а третюю написал | топоръ, которю, дей, первей есми | з дрвою печатью пану Малин|скому резаль. И бачил, дей, есми | тоє же то штоє недобро|го, тыхъ часехъ, в теперешь|нихъ роцехъ кгородскихъ, | кгда пан Василей Павло|вичъ в дому пана Лагодовског(о) | в мене господою стояль, тоє, дей, есми все в реза|нью тыхъ печатей пану | Василью Павловичу поведа|лъ. Который, дей, того баръзо не фалиль, и тому с|а | дивоваль».

Потом, каза|вши золотарови пойти | прочъ, все тоє мною, возь|нымъ, и шълахътою освє|тъчилъ и тую, дей, цєдль|ку, на которой золотарь | якие печати резаль на|писаль, до рдкь моихъ одъ|дали. Которую на на вь|рядъ при томъ вызнанью | моємъ отъдаю, подь пе|чатью моею.

Которое | жъ на созьнанье возного | до книгъ кгородскихъ | луцькихъ записати казалъ.